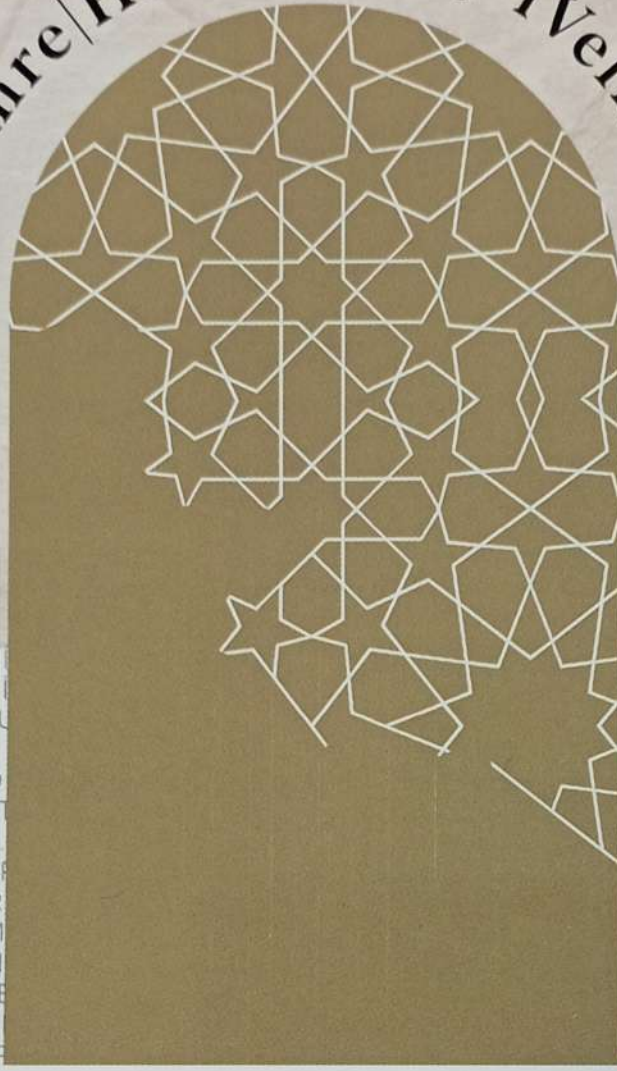

Yunus Emre|Hacı Bektâş-ı Veli|Abi Evran

OF. DR. MUHARREM KESİK
Z DOÇ. DR. DURSUN ALİ
Kİ TURABİ DOÇ. DR. HÜ
Kİ YAŞA ALTINOK PROF.
OF. DR. HÜLYA KÜÇÜK D
KSAL PROF. DR. MEHMET
SAFFET SARIKAYA PROF.
HARREM KESİK PROF. DR.
DURSUN ALİ TÖKEL DR.
Ç. DR. HURAMAN HÜMM
TINOK PROF. DR. HARUN
LYA KÜÇÜK DOÇ. DR. ME
OF. DR. MEHMET ŞEKER
SAFFET SARIKAYA PROF. DR.

ELİK PROF. DR. ERDOĞAN
RİM PROF. DR. AHMET
YILDIZ DR. RAUF K. ÜRKMEZ
K DOÇ. DR. FAHRİ MADEN
PROF. DR. MEHMET FATİH
URCU AKBULUT PROF. DR.
AZAN HAYKIRAN PROF. DR.
DR. ERDOĞAN BOZ DOÇ.
DR. AHMET HAKKI TURABİ
F K. ÜRKMEZ BAKİ YAŞA
FAHRİ MADEN PROF. DR.
MEHMET FATİH KOKSAL
KBULUT PROF. DR. M.
N HAYKIRAN

DİRİLİŞ DEVİRİNİN RUH MİMARLARI

KENT
MERKEZİ
DERNEĞİ

Kent Merkezi Derneği Yayın No: 3

DİRİLİŞ DEVRİNİN RUH MİMARLARI

Proje Yöneticileri

Dr. Hasan Taşçı
Hüseyin Cerrahođlu

Proje Danışmanı

Prof. Dr. Haşim Şahin

Editör

Özcan Ünlü

Tashih ve Redaksiyon

Halil İbrahim Aygöl

Grafik Tasarım

Noon Tasarım

Baskı

Seçil Ofset
100. Yıl Mahallesi Matbaacılar Sitesi
4. Cad. No:77, Bağcılar/İstanbul
0212 629 06 15

ISBN 978-605-82404-2-1

**Esenler Belediyesi'nin
Hediyesidir.**

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.

Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metin gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

**KENT
MERKEZİ
DERNEĞİ**

TEKKE MUSİKÎSİ VE YUNUS EMRE

Ahmet Hakkı TURABÎ¹

Giriş

“Sâlih kişilerin anıldığı yere rahmet yağar” hadis-i şerifi çerçevesinde zikredeceğimiz ve bir Allah dostu/âşığı olduğuna inandığımız Yunus Emre hazretlerine Cenâb-ı Allah’tan rahmet etmesini, bizleri de Yunus Emre gibi hem bedeni hem ruhuyla O’nun izinden giden, O’na hizmet eden, sadece O’ndan yardım dileyen, sadece O’na kulluk eden ve en önemlisi de O’na âşık kullarından kılmasını dileriz.

Başta Yunus Emre hazretleri olmak üzere “*Îlâhî ente maksûdî ve rızâke matlûbî*” (Yarabbi, benim maksadım sensin ve isteğim rızanı kazanmaktır) fehvasınca hareket eden mutasavvıf şairlerimiz, nazmettikleri nutk-i şerifleriyle İslami Türk edebiyatını teşekkül ettirmişlerdir. Bu eserler besteli hâlleriyle, tekkelerde icra edilen zikir ve ayinler başta olmak üzere, camilerimiz ve ümmet-i Muhammed’in her türlü cemiyetini taçlandırmıştır. Her biri ya bir ayet-i kerimenin ya bir hadis-i şerifin yahut da Muhammedî ahlâkın öğretisi de diyebileceğimiz tasavvufî ilkeleri anlatan bu nutk-i şeriflerin gönüllerde makes bulmasının en önemli sebebi, musikîyle tatlandırılarak insanlığa ikram edilmesidir. Genellikle

¹ Prof. Dr. Marmara Ün., İlahiyat Fak., Türk Din Musikisi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

Cehrî zikirler dairesinde okunan bu besteler farklı üslûp, zaman, mekân ve muhtevasına göre asırlar boyunca okunmuş, kuralları belirlenmiş formlar hâlinde günümüzde de büyük bir aşk ve şevk ile seslendirilmeye devam etmektedir. İşte en doğru şekilde “tekke musîkisi” diye isimlendirdiğimiz bu üst kimliğin en önemli yapı taşı, mutasavvıf şairlerimizin şiirleridir.

Kâmil insan olma yolculuğu olan tasavvufun en önemli hedefi kalbi “tasfiye” ve nefsi “tezkiye” etmektir. Bu yolda musîki, en güçlü araçtır. İhvân-ı Safâ, musîki risalesinin girişinde der ki; “Musîkinin cevheri ruhani olması sebebiyle tesiri de doğrudan ruhlara olmaktadır.” Dolayısıyla Elest Bezmi’nde duyduğumuz ilâhî hitap ile başlayan, ete kemiğe büründüğümüz dünya hayatı ve son nefesle nihayete ermesi sürecinde her daim muhatabı olduğumuz ses, bilhassa hayranı olduğumuz güzel sesin tasavvufi eğitimde kullanılmaması zaten düşünülemezdi.

Tasavvuf kaynaklarına göre Hâce Ahmed Yesevî’nin “hikmet”-lerinin müzikal okunmasıyla başlayan tasavvufî müzik; Mevlânâ, Hacı Bektâş-ı Velî, Yunus Emre, Hacı Bayrâm-ı Velî, Şemseddin Sivâsî, Eşrefoğlu Rûmî, Niyâzî-i Mısrî ilâ âhir hazeratın gerek şiirleri gerek bizzat besteleri gerek icra ettikleri ayinler çerçevesinde neşvünema bulmuştur.

Bu mutasavvıf güzîde şahsiyetlerimizin arasında şiirlerine en çok beste yapılan ve günümüzde de bu faaliyetin devam ettiği kişi şüphesiz Yunus Emre’dir. Her ne kadar İslami Türk edebiyatı kaynaklarında “Yunus Emre, Âşık Yunus, Derviş Yunus, Emrem Yunus” vb. isimlerle karşımıza çıksa da kast edilen “Bizim Yunus” tur. Sadece dinî olmamakla birlikte merasimleri, sohbetleri, ibadetleri, zikirleri, dersleri hâsılı hayatımızın her yönünü kuşatan ve benimsediğimiz “Bizim Yunus”un tekke musîkisindeki güçlü aks-i sadâsını değerlendirmek isteriz.

A. Tekke Musikisinde Yunus Emre Tesiri

Kaynaklarda 1241-1320 arasında yaşadığı belirtilen Yunus Emre'nin şiirlerine, 2016 yılında Ordu'da düzenlenen Yunus Emre konulu bildirimizde belirttiğimiz üzere, yapılan 805 bestenin formlarının şu şekilde olduğunu tespit etmiştik: 705 ilahi, 32 şarkı, 21 türkü, 15 durak, 14 tevşih, 9 nefes, 5 fantezi, 2 tevhit, 1 çocuk şarkısı, 1 mersiye.

Ağırlıklı olarak dinî musikimizin ilahi formunda bestelenen eserlerini incelemeye aldığımızda oldukça farklı beste üslupları karşımıza çıkmaktadır. Hatta Türk müziği formlarından farklı olarak bazen bir opera bazen bir oratoryoda Yunus Emre güftelerine rastlayabiliriz. Hz. Yunus'un bu denli geniş bir yelpazede yer almasının ana sebebi kendi ifadesiyle "Yaratılanı severim, Yaratandan ötürü." inancıyla tüm mükevvenata engin hoşgörüsü ve muhabbetidir. Bununla birlikte özellikle 2021 yılının resmî olarak "Yunus Emre Yılı" olarak belirtilmesi çerçevesinde pek çok beste yarışması düzenlenmiş ve bu yarışmalara katılan türkü, ilâhî başta olmak üzere yüzlerce yeni beste de bizlere kazandırılmıştır. Bu yarışmalara katılan bestelerin de yayımlanmasıyla bu sayılar mutlaka artacaktır.

Bir şairin manzumelerine bu kadar farklı formlarda ve üslûplarda besteler yapılması, örneğine hemen rastlanmayacak bir durumdur. Bunun en önemli sebebi kanaatimizce Hz. Yunus Emre'nin *dinî-tarihî kutsalları ve hassasiyetlerimizin hemen hepsini şiirlerine konu etmesidir*. Bundan dolayıdır ki imani esaslarla birlikte namaz, oruç vb. ibadetler; Hz. Resûlullah'ın sünnetleri, diğer yandan kâmil bir mümin olma yolunda yardımcı olacak manevi tecrübeler, Kerbela gibi ümmeti derinden yaralayan hadiseler daima onun şiirlerine konu olmuştur. "Yanmayan yakamaz" esası çerçevesinde kendisini meşgul eden, akli ve gönlündeki tüm duygularını büyük bir aşk ile şiirlerinde değerlendiren Yunus Emre, bundan dolayı

hem eserlerine çok beste yapılan hem de birbirinden oldukça farklı kesimler tarafından manzumelerine beste yapılan bir mu-tasavvıf şair olmuştur. Dolayısıyla bu nasıl bir aşktır ki 700 yıldır Müslümanlar bu aşk kaynağından beslenmeye devam etmektedir.

Kaldı ki başta musikî olmak üzere İslâm sanatlarındaki ana gaye, "Allah güzeldir, güzeli sever." ilkesidir. Bu ilke doğrultusunda daima daha güzel olan ifadeyi arayan sanatkârlar her daim yeni eserler ortaya koymuşlardır. Ancak nasıl ki Cenâb-ı Allah'ın güzelliklerinin bir sonu yoksa "Bezm-i Elest"te duydukları o la-huti sesin arkasında koşan müzisyenlerin de yeni arayışlarının ve nihayetinde yeni bestelerinin de sonu gelmeyecektir.

Diğer yandan kâinatta her şey her an yeniden olmaktadır; zira Cenâb-ı Allah'ın yaratması her an olmakta ve ihyası devam etmektedir. Hele O'nun aşkıyla yazılmış nutk-i şerifler, hat levhaları, tezyînat, mimari eserler O'na olan aşkı haykırmaktadır. Bilhassa bestekârlarımızın aşk ile yazılmış manzumelerde, bu aşkı yakaladıkları anda kendilerine ilham olunan yeni bestelerle gönüllerimizi ve kulaklarımızı şenlendirmelerinin sebebi de budur.

Hz. Yunus'a ait nutk-ı şeriflerin pek çoğu tekke musikisinin "ilahi" formunda bestelenmiştir. Bunun sebebini Yunus'un dilindeki sadelikle, ilahi formunun sadeliğinde aramak gerekir. Zira musikimizin en sade ve aynı zamanda kuralları en belirgin formu olan ilahi, her yaştan insanın hemen her zaman ve zeminde ezbere okuyabileceği bir özelliğe sahiptir. Halk müziğinde türkü, sanat müziğinde şarkı ne ise dinî müziğimizde ilahi de odur. Müzikal üslup ve tavır açılarından şarkı ve türküden ayrılan ilahiler; teab-büdî, zâhidâne, ağırbaşlı müzikal cümleleriyle kişinin dinî hislerini harekete geçirme ve onu derin tefekküre sevk etme özellikleri ile temayüz etmektedir.

Her daim "en yüce sevgili"ye kavuşma arzusu içinde olan Yunus'un temel düşüncesiyle, Allah'ın güzelliklerini en güzel şekilde

ifade etmeye çalışan musikimizin temel ilkesi, aynılık arz etmektedir. Zira Hz. Mevlânâ, “Musîki, ârif-i Billah olanlar için ruhun gıdasıdır; zira musikide sevgiliye kavuşma ümidi mevcuttur.” diyerek bu durumu ne güzel özetlemiştir.

Yunus Emre şiirlerinin bestekârlarımız tarafından çokça tercih edilmesinin en önemli sebeplerinden biri de hiç şüphesiz onun yalın dili, akıcı ve anlaşılır sade Türkçesidir. Yunus Emre şiirlerinde -çok bilinen İslami terimlerin haricinde- Arapça veya Farsça kelimeler yok denecek kadar azdır. Çoğunlukla hece vezniyle yazılmış olması, bestekârların diğer bir tercih sebebidir ki bu sebep aynı zamanda şiirlerinin bu kadar çok farklı beste formunda bestelenmesini daha kolaylaştırmıştır.

Musîki, ilâhî bir sanattır. En eski dönemlerden beridir Türkler, müziğin zaten cennetten geldiğine inanmaktaydılar. Bilhassa Dede Korkut’tan itibaren inanç, gelenek, töre, sevinç, üzüntü ve kahramanlık gibi duygularını ifade eden sözleri güzel seslerle süsleyerek kopuz, yay gibi enstrümanlar eşliğinde söyleyegelmişlerdir. Hâce Ahmed Yesevî’nin “hikmet”leriyle başlayan dinî-tasavvufi söylemler müzikle bezenmiş ve insanlığın ruhuna güzellik nakşetmeye başlamıştır. Bu manzumelerin hem Türkçe hem de tasavvufi neşve açısından zirvesini Yunus Emre’nin şiirlerinde görmekteyiz. Bilhassa Hz. Yunus’un coşkun gönlünden çıkan güçlü ifadelerin bestekârlarımızın gönlünü coşturması neticesinde ilâhî bir lütuf olan ilham ile yeni daha güzel bestelerin ortaya çıktığını görüyoruz. Bestelerin yaşanılan coğrafyanın müzikal zevki doğrultusunda bir çerçeveye girdiği de ayrı bir gerçektir. Gerek ilhamın gerek zevkin ortaya çıkmasında önemli etken, muhakkak ki şiirin edebî ve mana gücüdür. İşte Yunus şiirlerinde gördüğümüz ilâhî aşk, yine ilâhî olan musikî ile bir araya gelmiş ve Hazretin coşkun tasavvufi söylemlerinin farklı müzikal kimliklere bürünmesi neticesinde *Tekke musikîsi* ortaya çıkmıştır.

B. Tekke Musîkisi

Tekke musîkisi, her dergâhın kendi merasimleri içinde farklı şekillerde ortaya koyduğu değişik müzikal yapılardan meydana gelmektedir. Bu yapılar içinde ilahiler, şuşûl, na't, kasîde, tevşîh, tekbir ve Mirâciye gibi formlar cami musîkisi formlarında da yer alabilmektedir. Ancak sadece dergâhlarda okunan müzikal yapılar vardır ki işte bunları sadece tekke musîkisi başlığı altında sıralamak mümkündür. Tekkelerde şekillenen, icra edilen ve günümüze örnekleri gelmiş bulunan formlar sırasıyla şöyledir: *İsm-i Celâl*, *Durak*, *Mersiye*, *Nefes*, *Deyiş*, *Mevlevî Âyini*, *Savt*, *Salât-ı Kemâliye*, *Nevbe*, *Gülbank*, *Na't*, *Kasîde*, *Tevşîh*, *İlâhî*, *Şuşul*.

1. Yunus Emre Şiirlerinin Kullanılmadığı Tekke Musîkisi Formları

- a. **İsm-i Celâl:** "Kayıt ve kıyas kabul etmeyen azamet ve yüceliği ifade eden kelime" anlamına "Allah" ismi için kullanılan İsm-i Celâl ya da Lafza-i Celâl formu dinî musîkide, tarikatların kendilerine has icra şekilleriyle zikir meclislerinde "Allah" lafzını zikretmek anlamında kullanılmaktadır.
- b. **Deyiş:** "demek" mastarından türetilmiş olan "Deyiş" Bektâşîliğin karakterini yansıtan ilahilere verilen bir isimdir. Sabit bir ezgi kalıbı olmayan ve yörelere göre değişiklikler arz eden deyişlerin sözleri yedi ulu ozan olan Nesîmî (ö.1418), Yemînî (ö. XV. yüzyıl.), Hatâyî (ö.1524), Fuzûlî (ö.1556), Vîrânî (ö. XVI. yüzyıl), Pir Sultan (ö. 1590), Kul Himmet (ö. XVI. yüzyıl)'ten alınmışlardır. Yapı bakımından ilahilerden farklılık arz etmeyen deyişler, melodik örgü ve usulleri ile daha çok *Türk Halk Müziği özelliği* taşımaktadırlar. Oldukça sade bir müzikal yapıya sahip olan deyişler, Bektâşîlik'te semah arasında verilen istirahat vaktindeki sohbet esnasında icra edilmektedir.

- c. **Savt:** “Ses” anlamına gelen savt, dinî musîkide “sade ve kısa güftelerin bol tekrarlı bir şekilde ağır tempoda bestelenmiş formu”dur. Oldukça basit türde ilahilerdir. Küçük melodik cümlelerden oluşur ve bu cümleler çokça tekrar edilir. Birkaç beyit ile sınırlandırılmış aynı sözlerin ağır ritimle hüznü ve farklı melodik cümleler içinde tekrar edilmesi, sözler arasına “Hû, hocam” vb. kelimelerin de eklenmesiyle oluşmaktadır. Savtlarda çok kullanılan güfte, Gülşenîliğin pîri İbrahim Gülşenî’nin (ö. 1534) oğlu Emir Ahmed’e (Hayâlî-i Gülşenî, ö.1570) ait “*Durman yanalım ateş-i aşka*” nutk-i şeriftir.
- d. **Salât-ı Kemâliye:** Kâdirî, Rifâî ve Halvetî gibi cehrî zikir yapılan tarikat âyinlerinde okunan bu salât, adını metnin içinde geçen “*adede kemâ lillâhi ve kemâ yelîku bi-kemâlihî*” ifadesinden almıştır. Salâtın metni, Halvetiye tarîkatinin Bekrî kolunun kurucusu Şeyh Mustafa Kemâleddin el-Bekrî’ye (1688-1749) aittir.
- e. **Nevbe/Nebet:** “Sıra, nöbet” anlamına gelen nevbe, tekkelerde ritim sazları ve hânendelerin iştirakıyla yapılan özel törenlerdeki ritim çalgılarının adıdır. Kâdirî, Rifâî, Kıyâmî ve Sâdî dergâhlarında halîle, kudüm ve mazhar çalınarak Arapça şuşûller okunmasıyla icra edilmektedir.
- f. **Gülbank:** Farsçada “gülün sesi, bülbül şakıması” anlamına gelen gülbank, tarikat toplantılarında, bazı dinî ve resmî törenlerde belli bir eda ile veya makamla okunan dua demektir.
- g. **Şuşul:** Dinî musîki bestekârlarımız tarafından Türk musîkisi makam ve usulleriyle bestelenen Arapça güfteli ilihîlere şuşul denilmektedir. 17. yüzyıldan beridir genellikle tekkelerde okunan şuşullar, yürük (canlı, hareketli, ritmik) eserlerdir. Kulaktan kulağa nakledilirken pek çok şuşul güftesi bozulmuştur. Bazı şuşuller Hz. Ebû Bekir, İmam Bûsîrî,

Bilâl-i Habeşî, Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Ahmed er-Rifâî ve Ahmed el-Bedevî'ye nispet edilmekle beraber aidiyetlerine dair kaynak bulmak oldukça zordur.

h. Mevlevî Âyini: Tasavvuf müziğinin en sanatkârane eserlerinden sayılan Mevlevî ayinleri, Hz. Mevlânâ'nın ölümünden sonra ortaya çıkan eserler olmuşlardır. Bu eserler, Mevlevîlerin semâ törenlerinde, semâzenlerin dönüşü esnasında sazlar tarafından icra edilmekte ve âyinhânlar tarafından okunmaktadır. Bu formun sözleri daha çok Hz. Mevlânâ'nın *Mesnevî*, *Dîvân-ı Kebîr* adlı eserlerinden seçilirken Hz. Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled ve Eflâkî Dede, Pir Ulu Ârif Çelebi, Şeyh Gâlib, Molla Câmî gibi Mevlevî şairlerinin sözlerinden de seçilebilmektedir. Dolayısıyla Mevlevî ayinlerinin sözleri, genellikle Farsça sözlerden oluşmakta olup bu sözler de tevhit ve münacat konularını içermektedir. Ancak ayinlerin üçüncü selamında, Eflâkî Dede'nin Sultan Veled hakkında yazmış olduğu "*Ey ki hezâr âferin bu nice sultân olur*" cümlesiyle başlayan Türkçe bir şiir yer almaktadır. Şiirinin tamamı olmamakla birlikte Yunus Emre'nin "*Yar yüreğim yar, gör ki neler var*" mısrasının bazı ayinlerde kullanıldığını görüyoruz.

i. Na't: Hz. Peygamber'in vasıfları hakkında Türkçe ya da Arapça yazılmış manzum eserlerin "Durak" tarzında usulsüz olarak okunmasıdır. Genel olarak irticalen okunmakla birlikte, bestelenmiş na't-ı şerifler de mevcuttur.

2. Yunus Emre Şiirlerinin Kullanıldığı Tekke Musîkisi Formları

a. Durak: Mevlevîlik ve Bektâşîliğin haricindeki sesli zikir yapılan bazı tekkelerde "İsmi Celâl Zikri"nden sonra, bazılarında da "Kelime-i Tevhîd" zikrinden sonra "İsm-i Celâl" zikrine geçmeden önce serbest şekilde bestelenmiş hâliyle

okunan Türkçe nutk-ı şeriflere “Durak” adı verilmiştir. Duraklar dervişleri ism-i celâl zikrine hazırlamak için daha çok “Allah’ın yüceliği, kudreti, sıfatları, vahdet-i vücûd” gibi konuları işleyen tasavvufî şiirlerden seçilirken na’tlarda konu, Hz. Peygamber (s.a.v.)’dir. Durakların sözleri genellikle, Yunus Emre, Hz. Üftâde, Niyâzî-i Mısırî, Eşrefoğlu Rûmî, Sezâî, Bursalı İsmail Hakkı, Mehmet Nasûhî Dede, Fuzûlî, Sünbül Sinan’ın şiirlerinden tercih edilmiştir.

Eserin ilk dizesi	Bestekâr	Makam	Usûl	Form
A sultânım sen var iken	H. Sâdeddin Arel	Segâh	Durak Evferi	Durak
A sultânım sen var iken	H. Sâdeddin Arel	Sultânî Irak	Durak Evferi	Durak
Allah emrin tutalım	-	Hümâyün	Durak Evferi	Durak
Âşık oldum bugün meydan	-	(Necid)Hüseynî	Serbest	Durak
Ben bende buldum çün Hakk’ı	Mehmed Tului	Segâh	Durak Evferi	Durak
Gelin ey âşıklar gelin	-	Sabâ	Durak Evferi	Durak
Gelin ey âşıklar gelin	Hasan Esen	Şehnaz	Durak Evferi	Durak
Gönül hayrân oluptur	H. Sâdeddin Arel	Reng-i Dil	Durak Evferi	Durak
İlâhî bir aşk ver bana	Cinuçen Tanrıkorur	Bestenigâr	Serbest	Durak
Mecnûn’a sordular Leylâ nic’oldu	-	Bayâtî	Serbest	Durak
Mecnûn’a sordular Leylâ nic’oldu	-	Uşşak	Durak Evferi	Durak
Mecnûn’a sordular Leylâ nic’oldu	-	Uşşak	Durak Evferi	Durak
Men bende buldum çün Hakk’ı	Mehmed Tului	Segâh	Durak Evferi	Durak
Nice bir uyursun uyunmaz mısın	Şikârizâde Ahmet	Bayâtî	Durak Evferi	Durak
Yüce sultânım derde dermânım	H. Sâdeddin Arel	Şerefnümâ	Durak Evferi	Durak

b. Nefes: Bektâşî tarikatının ilâhilerine “nefes” denilir. Zamanla bilhassa Muharrem ayında Sünni tariklerde de nefes okuma kültürü yaygınlık kazanmıştır. Nefes, genellikle Bektâşî şair ve âşıkları tarafından yazılan ve bestelenen bir formdur. Nefesler dinî yönü olan ve Bektâşîlik düşüncesini ifade eden, bunun yanında Allah sevgisinden, Hz. Muhammed ve Hz. Ali’nin vücuda gelmesinden, Hz. Hüseyin ve Ehl-i Beyt’ten, Kerbelâ şehitlerinden bahseden bestelerdir. Bu

bestelerin sözleri yalın, açık ve anlaşılır olmasının yanında yüksek bir ifade gücüne de sahiptir.

Eserin ilk dizesi	Bestekâr	Makam	Usûl	Form
Biz dünyadan gider olduk	Danyal mantı	Uşşak	Aksak	Nefes
Bugün sohbeti bizim oldu	S. Yaver Ataman	Neva	9/8	Nefes
Canlar cânını buldum bu canım yağma olsun	Kemal Kaplan	Hüseyni	Sofyan	Nefes
Canlar cânını buldum bu canım yağma olsun	Ferhat Sarmusak	Segâh	Rast aksağı	Nefes
Erenlerin cem'inde dolu sundum elimle	-	Hicaz	Yürük semâî	Nefes
Ey âlemleri yaradan	-	Uşşak	Sofyan	Nefes
Hak'tan inen şerbeti	-	Uşşak	Nîm Sofyan	Nefes
İlim ilim bilmektir	Yavuz Top	Sabâ		Nefes
Şol cennetin ırmakları akar Allah deyu	Abidin Gerçeker	Pençgâh	Aksak	Nefes
Şol cennetin ırmakları akar Allah deyu	Adnan Türközü	Makamsız	Aksak semai	Nefes

c. **Mersiye:** Arapçada “ölünün ardından ağlama ağıt söyleme” anlamına gelen “rasâ” fiil kökünden gelmektedir. Türk edebiyatında ise mersiyeler, önemli bir şahsiyetin ölümünden sonra onun özelliklerini sayan, onu metheden veya ölümüne duyulan üzüntüyü dile getiren şiirlerdir. Genellikle cenaze merasimleri ve o kişinin ölüm yıl dönümlerinde okunan mersiye şiirlerinin ilahi, kaside, terkîb-i bent, tercî-i bent, murabba ve müseddes biçim veya türünde olduğu görülmektedir.

Eserin ilk dizesi	Bestekâr	Makam	Usûl	Form
Bilirim seni yalan dünyasın	Ahmet Hatipoğlu	Gerdâniye	Serbest	Mersiye

d. **Kasîde:** Kasîde, bir makamda veya makam geçkili olarak serbest ve irticalen okunan bir formdur. Bu açıdan gazel ve taksim formuyla benzerlik arz etmektedir. Kasideler, genellikle birini övmek ve yermek amacıyla yazılan, daha çok din ve devlet büyüklerini övmek amacıyla yazılan divan edebiyatı şiirleridir. Bilhassa Allah'ın varlığını ve birliğini anlatan kasidelere *tevhîd*, Allah'a yakarış ve tazarru ifadeleri içeren kasidelere *münâcât*, Hz. Muhammed (s.a.v.)'i övmek için

yazılan kasidelere ise *na't* adı verilmektedir. Bu manzumeler de kaside olarak okunabilir; dolayısıyla besteli olan hâlleriyle karıştırılmamalıdır. Gerek cami gerekse tekkelerde en çok tercih edilen kasideler, Hz. Peygamber (s.a.v.)'i konu alan kasîdelerdir. Kaside icrası esnasında güfte aralarına “aman yâ Hazret-i Allah”, “meded yâ Rabbe'l-âlemîn”, “meded yâ Kerîm Allah”, “meded yâ nebiyyallah”, “şefâat yâ Resûlallah”, “aman yâ gül-i gülzâr-ı Muhammed” gibi terennümler eklenebilir.

Eserin ilk dizesi	Bestekâr	Makam	Usûl	Form
Aşkın ile âşıklar yansın yâ Resûlallah	-	Rast	Sofyan	Tevhid
Taştı rahmet deryası Lâ İlâhe İllallah	-	Sabâ	Sofyan	Tevhid
Lütfun dileriz Mevlâ	Hatiboğlu			Münacaat

e. **Tevşîh:** Tevşîh, bir Türk din musîki formu olarak “Hz. Peygamber (s.a.v.)'in genellikle doğumuna dair methiyeleri terennüm eden, bilhassa mevlit ve miraciye bölümleri arasında okunmak üzere bestelenen eserlerdir.” Sözlükte “süslemek” anlamına gelen *tevşîh* kelimesi, dinî musîkimizin en sanatlı formlarından birisi olmuştur. Çoğunlukla devr-i kebîr, çenber, zencir gibi büyük usullerle ölçülmekle beraber sofyan, düyek vb. usullerle ölçülen tevşihler de bestelenmiştir. Tevşih güfteleri genellikle dîvan sahibi mutasavvıf şairlerin manzum eserlerinden seçilir. Bilhassa Türkçe olanlar tercih edilmekle beraber Arapça ve Farsça kaleme alınan şiirlerden de bestelenmiş tevşihler bulunmaktadır.

Eserin ilk dizesi	Bestekâr	Makam	Usûl	Form
Âlemler nûra gark oldu Muhammed	-	Segâh	Sofyan	Tevşih
Âlemler nûra gark oldu	O. Nûri Özpekel	Segâh	Sofyan	Tevşih
Aşkın ile âşıklar yansın yâ Resûlallah	Zekâî Dede	Bestelsfahan	Sofyan	Tevşih
Canım kurban olsun senin yoluna	Ali Rıza Şengel	Hüseynî	Düyek	Tevşih
Ey enbiyâlar serveri evliyâlar rehberi	-	Uşşak	Sofyan	Tevşih
Muhammed'e bu gece Mevlâ'dan geldi	Dursun Çakmak	Hüzzam	Sofyan	Tevşih

f. **İlahi:** Sözlük anlamı itibarıyla “Allah’a ait” anlamına gelen ilahi, edebiyatımızda Allah ve Peygamber sevgisi başta olma üzere dinî ve tasavvufi konuları işleyen manzum örneklerle verilen isimdir. Türk edebiyatında nazım türleri belirginleşmeden önce dinî muhteva taşıyan her türlü şiire *ilahi* denilirken daha sonra tasavvufi temaları işleyen ve Türk din musîkisinin makam ve usulleri ile bestelenerek dinî toplantılarda okunan şiirlere *ilahi* adı verilmiştir. Bu manzum eserlerin Türk musîkisi çerçevesinde besteli hâllerine de *ilahi* adı verilmektedir. Tekke musîkisinde ilahiler, okunduğu yere ve şekle göre farklılık arz etmektedir. Zikir başlamadan önce cumhuren okunan ilahilere “usul ilahisi”, iki zikir arasında okunan ilahilere de “cumhûr ilahi” denilir ki bu iki ilahi icrasında esma çekilmez, zikir yapılmaz ve tüm dervişler zâkirlerle birlikte ilahinin giderinde bir salınımla ilahiyi okurlar; kıyâmî zikirde okunanlara “kıyâm ilahisi”, kuûdî zikirde okunanlara “kuûd ilahisi”, devrân zikri esnasında okunanlara “devrân ilahisi” denilir. Notalarını tespit ettiğimiz besteli Yunus ilahileri, toplam 705 tanedir. Bu sayıyı verirken “Yunus” ayrımına gitmeksizin hepsini “Bizim Yunus” düşüncesi içerisinde topladık. Yunus Emre güftelerinden bestelenmiş ilahiler arasında *bestekâr*, *makam* ve *usûl* açılarından bazı kayda değer bilgiler tespit ettik. Bu eserlerin sadece listesi 20 sayfa olduğu için burada sadece istatikselsel bilgiler vermekle yetindik. Bunları sizlerle paylaşmak isteriz:

Bestekâr: 252 ilahinin bestekârı belli değildir. En çok beste yapanları sırasıyla söyleyecek olursak:

Ahmet Hatiboğlu 23, Zekâi Dede 15, Abidin Gerçeker 17, Hakan Alvan 12, Hasan Şanlıtürk 12, Osman Kenarda 12, Zeki Atkoşar 11, Güldeniz Ekmen Ağış 10, Cüneyt Kosal 9, Ali Rıza Şengel 8, Tahir Karagöz 8, Dursun Çakmak 9, Muzaffer Ozak

Efendi 7, Selahaddin İçli 6, Süleyman Erguner 6, Selahaddin Gürer 6, Hafız Zeki Altun 5, Hüseyin Sebilci 4, Bekir Sıdkı Sezgin 4, Dede Efendi 4.

Makam: Hüseyinî 119, Uşşak 84, Hicaz 75, Segâh 77, Rast 50, Sabâ 42, Hüzzam 44, Eviç 19, Mâhur 20, Bestenigâr 17, Acemaşiran 12, Nevâ 14; 16 Bayâti, Nikriz 12.

Güfte: “Aşkın ile âşıklar yansın Yâ Rasûlallah” 27, “Şûrîde vü şeydâ kılan beni” 19, “Taştı rahmet deryası” 18, “A sultânım sen var iken” 15, “Arayı arayı bulsam izini” 14, “Hak’tan inen şerbeti içtik Elhamdülillah” 12, “Ben yürürem yâne yâne” 11, “Durmaz yanar vücudum” 11, “Gönül hayran olub” 10, Âlemler nûra gar-koldu” 12 defa bestelenmiştir.

Usûl: Türk müziği ritim kalıplarından Sofyan 365, Düyek 156, Aksak 27, Nim Sofyan 24, Yürük Semai 15 ilahide kullanılmıştır.

Kaynak: *Türk Din Musikîsi El Kitabı* (Ed. Ahmet Hakkı Turabi), Grafiker Yayınları (7. Baskı), Ankara 2021.